

Lunds Universitet
Sociologiska Institutionen

LUNDS
UNIVERSITET

Barns trovärdighet som brottsoffer

Författare: Nathalie Eriksson & Sofie Hörnfalk

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp

Vårterminen 2020

Handledare: Malin Åkerström

Sammanfattning

Den här uppsatsen undersöker tillförlitligheten i barns utsagor, vilket är ett sedan tidigare välbeforskat ämne. En utsaga innebär ett barns berättelse om vad de blivit utsatta för. Det kan handla om utsatthet för ett brott eller att barnet har bevittnat ett brott. I uppsatsen analyseras båda typerna och det finns inga avgränsningar till ett specifikt typ av brott eller en specifik brottskategori.

Det centrala för uppsatsen är inte själva orsaken till att utföra ett förhör med barn utan hur barn kan agera under deras berättande i ett förhör. Uppsatsens syfte är att med hjälp av forskning och olika teorier kring ämnet undersöka och belysa de olika faktorer som kan komma att påverka bedömningen av tillförlitligheten hos barns utsagor i förhör då barnet misstänks ha varit utsatt för brott eller bevittnat ett brott. Vi frågar oss med hjälp av intervjuer hur representanter från det svenska rättssamhället upplever och bedömer barns utsagor, och hur de tänker i sina bedömningar kring tillförlitlighet. De har tillfrågats om på vilka sätt barns beteende och även agerande kan påverka deras syn på brottsmålet och på bevisvärdet. Det visar sig att de visserligen få intervjupersonerna, inte har så stor kunskap om vad som kan påverka barns utsagor i relation till forskning kring detta. Vid upprättandet av uppsatsen valdes en kvalitativ forskningsmetod. Vi väljer att jämföra teorier, tidigare forskning och intervjuer för att undersöka hur olika orsaker, faktorer och delar i barns utsagor hänger samman.

Tidigare forskning har visat på att barns utsagor påverkas av både inre och externa faktorer som, falska minnen, uppvisande av känslor, skam och skuld, vilket är något som till viss del skiljer sig från vuxnas sätt att berätta. Dessa faktorer skiljer sig från barn till barn men de har alla en stark påverkan på barns utsagor och detta har konsekvenser för om de ska beaktas som trovärdiga eller inte. Med hjälp av teorier såsom expectancy violation theory, dissociation och suggestibilitet belyser uppsatsen problematiken kring barns utsagor och i sin tur barnets trovärdighet. Om barnens berättande anses vara trovärdiga eller ej grundar sig i urskiljandet av faktorer som exempelvis sättet barnen berättar en händelse på, deras vilja att berätta, om de känner sig betrodda samt omständigheter kring hur förhöret hålls.

Nyckelord: trovärdighet* barn* suggestibilitet* skam* dissociation* emotioner*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	2
1.2 Problemformulering & Syfte	3
1.3 Frågeställning	4
1.4 Avgränsningar	4
2. Tidigare Forskning	5
3. Betydelsen av “trovärdighet”	9
3.1 Faktorer som påverkar barns vittnesmål..	10
3.1.1 Expectancy Violations Theory..	10
3.1.2 Falska Minnen & Suggestibilitet..	11
3.1.3 Barns uppvisande av emotioner...	12
3.1.4 Språkutveckling, skam och skuld...	13
3.1.5 Dissociation	13
4. Metod	14
4.1 Metodval	14
4.2 Metoddiskussion	15
4.3 Urval	16
4.4 Intervjustrategi och genomförande	17
4.5 Validitet och reliabilitet	20

5. Analys och resultat	20
5.1 <i>Vilka faktorer påverkar barns utsagor i förhör då barnet misstänks ha varit utsatt för brott eller bevittnat ett brott</i>	21
5.2 <i>Hur påverkar faktorerna barnens tillförlitlighet?</i>	24
5.3 <i>Hur ser representanter från det svenska rättssamhället på barns utsagor?</i>	28
6. Avslutande Diskussion	33
7. Referenser	35
8. Appendix	38
8.1 <i>Intervjuguide för chefsrådskvinnan</i>	38
8.2 <i>Intervjuguide för nämndemän</i>	39
8.3 <i>Frågeguide</i>	40

1. Inledning

Barns utsatthet för våld, sexuella övergrepp och annan form av psykiskt eller fysiskt våld är inte ett nytt fenomen. En ökad medvetenhet för den här typen av brott har medverkat till mer utvecklade metoder för att identifiera sådant som tyder på barns utsatthet för brott. Medicinska undersökningar kan finna tecken och bevis som tyder på att ett barn har varit offer för ett brott, men denna typ av bevis räcker inte alltid till. Brott mot barn lämnar inte alltid spår efter sig, och om brottet anmäls sent hinner blåmärken och andra skador som hade kunnat användas som bevis, försvinna eller läka. Sexuella övergrepp mot barn är särskilt svåra att undersöka då en större del av bevisningen oftast består av offrets och den misstänktes uppgifter om händelsen. Misstänkta gärningspersoner kommer troligen förneka sitt beteende, vilket innebär att barnets berättelse utgör en avgörande källa för information (Chang, 2017:159). Utöver barn som själva varit utsatta för brott följer även problematiken om barns utsagor i de fall där de varit vittnen till en händelse. När barn lämnar uppgifter om en händelse är inte deras vittnesmål alltid lätta att framkalla och förstå, och deras uppgifter kan bli missförstådda eller användas på fel sätt.

Barns utsagor och vittnesmål kan upplevas sakna trovärdighet för att vuxna bedömer dem utifrån de förväntningar de har om hur barn ska agera kring dessa situationer, vilket ofta inte stämmer överens med barnets agerande och berättande (Bederian-Gardner & Goldfarb, 2014:830; Stolzenberg *et.al* 2019:4).

Det finns ett flertal problem som kan uppstå vid barnets utsaga. I situationer som exempelvis sexuella övergrepp kan det hända att det inte finns mer bevis än utsagor från offret och gärningspersonen. Men barnets utsaga är inte alltid enkel att förstå sig på och kan ofta bli missuppfattad (Castel, 1992:284). Det är därför centralt att rätt metod används för att få korrekta uppgifter från barns vittnesmål, en metod som tar i beaktande att ett barn behöver bli bemött och behandlad annorlunda än en vuxen. Men det handlar även om att domstolen och dess personal måste vara rätt utbildade och informerade om de faktorer som påverkar barns berättande, och därmed det som gör att de betraktas som trovärdiga eller ej.

Det har varit problematiskt att finna enbart sociologisk litteratur för denna studie, vilket även påvisar ett behov av mer sociologisk forskning i ämnet. Därför har författarna valt att använda sig av blandad litteratur från bland annat psykologer, sociologer och jurister.

1.1 Bakgrund

Det svenska rättssamhället har vissa regleringar och anpassningar gjorda efter rättsfall där barn utgör en del av målet, och sedan den 1a Januari 2020 är Barnkonventionen inordnad i svensk lagstiftning. Barnkonventionen innebär bland annat att barnets rättigheter ska tas i beaktande vid avvägningar och bedömningar som görs i de mål och ärenden som berör barn (SFS 2018:1197). När ett barn är målsägande eller vittne finns det regleringar kring hur barnet ska lämna sin utsaga. Då barn står som vittne ska rätten enligt 36 Kap 4§ Rättegångsbalken göra en avvägning om förhör ska hållas under huvudförhandlingen eller inte. Enligt 17 § Förundersökningskungörelse ska förhör med barn ske under sådana förhållanden att det inte finns en risk för att barnet ska ta skada. Som regel begränsas därför förhören till bevisupptagning i form av videouppspelning, för att i mesta möjliga utsträckning undvika att barnet behöver befinna sig i rättssalen då detta kan komma att uppfattas som en traumatiskt och påfrestande upplevelse för barnet. I Sverige är generellt sett barn under femton år därför inte tillfrågade att vara med under rättegången, utan där de preliminära polisintervjuerna blir inspelade för att sedan användas under rättegången som bevis (Åklagarmyndigheten, 2019:25).

Enligt Åklagarmyndighetens kartläggning gällande kvaliteten i barnförhör (2016) så rekommenderar den att det första förhöret med ett barn bör hållas inom två veckor, alltså från den tid då åklagaren väljer att inleda en förundersökning kring fallet (ibid:11).

Det finns även rekommendationer angående längden på barnförhör. Det framgår tydligt att vid förhör med barn så måste det tas hänsyn till att barn inte har samma kapacitet till ett längre förhör såsom en vuxen. Som riktmärken anges att ett förhör med ett barn upp till sex år inte bör pågå längre än femton minuter. För barn mellan sju till tio år är riktmärket tjugo minuter och barn mellan elva till fjorton år bör ett förhör inte pågå längre än fyrtio minuter. Skulle det mot förmodan vara så att barnet håller på att berätta något ska förhørsledaren inte avbryta, trots att det går över tiden, utan låta förhöret fortsätta tills det att barnet har berättat klart (ibid:12-13).

Den Svenska Åklagarmyndigheten (2016:16) visade på en stor brist på lämpligt utbildad personal inom polisen. Den visar även på att antalet fall som involverar barn överstiger den nuvarande personalkapaciteten inom polisen, vilket då delvis beror på bristen av utbildade förhørsledare inom detta fält. De intervjuer som görs med barn sker om möjligt på ett Barnahus, där modellen är att samla yrkesverksamma som är involverade i utredningen under samma tak för att underlätta samarbete mellan olika discipliner vilket förbättrar barns erfarenhet av den rättsliga processen och ger en tillförlitligare utsaga. Dock är sjukvårdspersonal eller barn- och ungdomspsykiatri (BUP) inte tillgänglig på alla Barnahus. Barnahus är dessutom för tillfället inte tillgängligt i hela Sverige utan bara i enstaka orter (Socialstyrelsen, 2006:59-60).

Den Svenska Åklagarmyndigheten uttalar om utbildad personal, där det ställs väldigt höga krav på förhørsledarens kompetens (2016:16). Författarna kommer i detta arbetet koppla till ett fall som har blivit väldigt uppmärksammat i Sverige, detta är Fallet Kevin som skedde år 1998. Här har det diskuterats kring hur olika myndigheter har hanterat barn som påstått ha begått ett brott. Bröderna på fem respektive sju år blev förhörda i uppemot två timmar (Fallet Kevin, dokumentärserie, 2017). Anledningen till att just det här fallet blivit uppmärksammat är på grund av ett flertalet felaktigheter där bland annat förhørsledaren visade en brist på förståelse och hänsynstagande till olika faktorer som kom att påverka barnens förhör. Dessa faktorer kommer att diskuteras senare i arbetet. Detta fall har förövrigt lett fram till ett ifrågasättande av hur barnförhör och denna typ av utredningar sker.

1.2 Problemformulering och syfte

Det är viktigt att rättsväsendet är informerat om hur barn agerar, uttrycker sig och visar känslor i vittnesförhör för att såväl polis som domstol ska kunna bedöma deras uppgifter. Barns utsagor påverkas av en mängd olika inre och yttre faktorer, som gör att deras utsagor skiljer sig drastiskt från vuxnas. De inre faktorerna kan innefatta problem med att hålla isär fantasi från verklighet, medan de externa faktorerna kan härstamma från förhørsledarens påverkan på barnet (Sahlin, 2019).

Det övergripande syftet för denna studie är hur barns vittnesmål hanteras och hur tillförlitligheten kan komma att uppfattas av de olika instanserna som är involverade. Det

kommer därför att genomföras intervjuer med en chefsrådskvinnna, nämndemän och personal från Barnhuset. För att nå detta syfte har författarna valt att utforma frågeställningarna enligt 1.3. Det undersöks om det finns faktorer som kan påverka barns vittnesmål och hur dessa faktorer påverkar barns tillförlitlighet, därefter med hjälp av intervjupersoner från det svenska rättssamhället undersöks hur barns utsagor kan komma att uppfattas och hur det möjligtvis hanteras.

1.3 Frågeställningar

- Vilka faktorer påverkar barns utsagor i förhör då barnet misstänks ha varit utsatt för brott eller bevittnat brott?
- Hur påverkar dessa faktorer tillförlitligheten i barnets utsaga?
- Hur ser representanter från det svenska rättssamhället på barns utsagor?

1.4 Avgränsningar

Vissa avgränsningar har varit nödvändiga för uppsatsens genomförande. Studien kommer att fokusera på det svenska rättssamhället, och en avgränsning är därför att värderingen av barnets utsaga görs utifrån ett svenskt perspektiv. Stöd i tidigare forskning om de faktorer som påverkar barns utsagor hämtas däremot från samtliga delar av världen, eftersom forskning som fokuserar på svenska barn har varit svår att hitta. Detta kan möjligtvis vara problematiskt då rättssystemen inte ser likadana ut i olika delar av världen. För uppsatsen beslöt vi att "barn" syftar på de individer som är under 15 år gamla medan i forskningslitteraturen har åldersspannet varit fyra till sjutton år och i våra intervjuer har de intervjuade i allmänhet pratat om mindre barn runt fem till tio år gamla. Vi kommer använda oss av studier som både behandlar barn som vittnar i en rättegång och där uppspelning av förhör sker vid rättegång. I några av de studier som vi använt till vår uppsats har det hänt att barn under 15 år har behövt vittna i en rättegång. Vi har därför valt att senare i uppsatsen diskutera kring olika aspekter som kan påverka när barn vittnar i en rättegång och där deras förhör spelas upp.

Gällande om barnet har status som vittne eller målsägande är för syftet i uppsatsen oväsentligt, likaså vilken typ av brott det rör sig om. Studien kommer därför inte att lägga särskilt fokus på

en typ av brottskategori, utan dess centrala frågor är att utforska de faktorer som påverkar barnets berättande, och hur dessa i sin tur påverkar i rättssamhället. Därför kan både sexualbrott och våldsbrott komma att beröras i uppsatsen utan att lägga större vikt vid själva brottet. I urvalet för denna studie har författarna valt att i största möjliga mån att begränsa sig till barn utan funktionsvariationer. Det innebär att författarna inte har valt att undersöka studier gällande barn med fysiska eller psykiska funktionsvariationer då det är en stor fråga som skulle behöva en egen studie.

Uppsatsens syfte kommer vidare inte ge en fördjupad inblick i domstolarnas bevisvärdering, då detta hade krävt en betydligt större undersökning med mer resurser. Syftet kommer istället vara att beröra området i den mån att ge en överblick över hur det kan fungera i svensk domstol, och kommer ta en sociologisk utgångspunkt för att få perspektivet från personal i domstolen. Uppsatsen kan självklart inte sägas representera samtliga perspektiv av chefsrådskvinnor och nämndemän, utan ger exempel på hur de individerna som intervjuats resonerar kring barns utsagor. Avslutningsvis kan sägas att uppsatsen i sitt omfång inte har resurserna eller möjligheten att inbegripa samtliga faktorer som kan komma att påverka barn, utan gör därför endast ett urval.

2. Tidigare forskning

I Brottsförebyggande Rådets rapport från 2011, undersöker den hur utvecklingen har sett ut fram till år 2009 gällande barn som blivit utsatta för brott. I samma rapport av Brottsförebyggande Rådet (2011:42) visar den att cirka tio procent av anmälda brott mot barn leder till åtal. Detta tyder på att det finns olika typer av svårigheter när det handlar om utredning av dessa typer av brott. Brottsförebyggande Rådet (2011:44) menar på att det är mer sannolikt att ett brott leder till åtal om brottet anmäls av sjukvården, eftersom det kan innebära att det finns medicinska bevis på att ett brott har begåtts.

Juristen Jacqueline Castel beskriver fördelar och nackdelar med barn som vittnar i rätten. Hon beskriver i sin artikel att vittna i rätten har visat sig vara mer problematiskt för yngre barn än äldre. Yngre barn kan uppleva bland annat höga nivåer av stress vilket kan innebära ej tillförlitliga utsagor. Detta är något som videoinspelningar underlättar (Castel, 1992:286).

Att visa ett förhör med barn via video i en rättegång är även till för att hjälpa dem att vittna mer effektivt, eftersom barn som har blivit utsatta för ett grovt brott kan få grova emotionella trauman och därför inte kan vittna fysiskt när gärningspersonen är närvarande vid en rättegång (Castel, 1992:284-286). En studie som gjorts av psykologerna Lee *et.al* (2018) undersöker hur rättegångar i Australien fungerar när barn har möjlighet att vittna genom video. Lee *et.al* (2018:3) menar på att barn som har möjlighet att vittna “out-of-court” (via video), tenderar att visa mindre ångest och är mer avslappnade under rättegången än de barn som har varit tvungna att vittna i rätten. Detta efter att barn har uppvisat stress och ångest, de gånger de har fått vittna i samma rum som gärningspersonen. Det är även en möjlighet för barn att delge en mer komplett och detaljerad historia (Castel, 1992:284-286).

Sociologerna Baugerud & Johnsons artikel från “National Institute for Child Health and Development”, undersöker de hur professionella hanterar barn som blivit utsatta för brott eller bevittnat ett brott. De undersöker hur en utbildning hos de professionella kan komma att påverka barnets situation när de ska bli förhörda. Baugerud & Johnson (2017:127) beskriver i sin artikel hur det kan vara svårt för professionella att skilja på vilka rapporter som är en produkt av en suggestiv intervju och vilka som är mer exakta. Detta menar de på kan bero på att många barn tror på det som kan betecknas, som ett falskt minne, eftersom de kan ha svårt att förstå om deras rapporter är falska. De anser att polisen som har hand om intervjuer med barn bör vara tränade för att intervjua barn, till exempel genom utbildning i “Swedish adaptation of the National Institute for Child Health and Development (NICHD) protocol”. Detta är en strukturerad och detaljerad intervjuguide för förhørsledare för att kunna förbereda ett barn till att kunna delge så bra och riktig information som möjligt under ett förhör (Baugerud & Johnson, 2017:123).

Kriminologen Stolzenberg *et.al* (2019) undersökte 205 transkriberingar från Barnahus med barn från fyra till tolv år som varit utsatta för sexuella övergrepp. De undersökte hur olika typer av frågeställningar kunde generera olika svar av barn som påstått varit utsatta för sexuella övergrepp. De fann att barn som vittnade i rätten och uppvisade emotionellt beteende i form av gråt, rädsla och skamkänsla kunde öka barnets trovärdighet.

Psykologerna Bederian-Gardner & Goldfarb (2014) utförde en studie där 191 vuxna individer tillfrågades om hur de tror att ett barn reagerar vid ett vittnesmål utifrån känslor som exempelvis: rädsla, ledsamhet med mera. Undersökningen gäller en så kallad Expectancy Violations Theory och studeras i kontexten i hur jurymedlemmar ser på tillförlitligheten hos offer genom de förväntningar som finns. Bederian-Gardner & Goldfarb presenterar i sin studie att en central aspekt till hur vuxna väljer att uppfatta tillförlitlighet i rättsliga sammanhang är genom hur barn uppvisar sina känslor (Bederian-Gardner & Goldfarb, 2014:829). Enligt Bederian-Gardner & Goldfarb (2014:841) så agerar inte barn såsom vuxna förväntar sig att de ska göra. Studiens resultat visade på att rädsla och att vara ledsen är de två känslorna som är mest förväntade att barn ska visa och går i linje med stereotyper för de olika könen, där vuxna förväntar sig att flickor skulle visa mer rädsla och ledsamhet än pojkar (ibid.).

Sociologerna Eriksson, Källström Cater & Näsman (2015) beskriver och tolkar barns perspektiv på våld och även om samhällets bemötande när barn blivit utsatta. Ett avslöjande, där barnet berättar vad de har varit med om, är avgörande för identifikation vid sexuella övergrepp mot barn. Själva avslöjandet kan påverkas av flera olika faktorer, men däribland förståelsen för övergreppet, där barn kan ha svårt att förstå att det som de blivit utsatta för är fel. Detta kan medföra att barn som varit utsatta för ett övergrepp kan leva under flera år med en känsla av att händelsen var obehaglig, men har då ej förståelsen för att händelsen är direkt olaglig och att detta är något de måste berätta om för att få hjälp. Detta kan då innebära att barnet inte bara mister chansen om att få hjälp, utan kan även bli fortsatt utsatt vid fler tillfällen (Eriksson *et.al*, 2015:229).

Sociologen Duncan (2019) hänvisar till olika undersökningar som gjorts av bland annat sociologerna Cossar *et.al* (2013) och juristen Eastman (2014) som har visat att barn som ger information informellt (till familjemedlem eller liknande) i större utsträckning än andra berättar om händelser de varit med om för en polis under en intervju. Skulle det vara så att barnet under det informella berättandet känner en misstro från den person som hen berättar för, kan detta leda till att barnet i sin tur inte väljer att berätta för en polis (Duncan, 2019:15). En undersökning visar att många barn har sökt hjälp vid tidigare tillfällen men inte fått den hjälp eller support som de har behövt. Detta har lett till att många barn känner en tveksamhet till att söka hjälp och har

ett brustet förtroende för vuxna som de troligtvis frågat om hjälp tidigare, här refererar Duncan även till Cossar *et. als* studie från 2013. Här menar Duncan (2019:16) att det finns problem med underrapportering och försenade avslöjande.

I Baugerud och Johnsons studie gällande National Institute for Child Health and Development protocol (2017:124) refererar de till ett flertalet studier som gjorts på barns minne och faktorer som kan påverka barns minnesprestanda. De menar på att det finns ett flertalet empiriska studier som har visat på att barn runt tre års ålder har möjlighet att ge grundläggande rapporter av olika typer av traumatiska upplevelser och de har även möjlighet att återberätta dessa händelser med tiden. Utvecklingen hos barn ökar därefter successivt under förskoleåren, vilket innebär att barn har lättare att återberätta då bland annat barns språkutveckling och förståelsen för olika typer av brott ökar (Baugerud & Johnson, 2017:125).

Juristen Chang (2017) studerar domstolsbeslut i länder som Taiwan och USA. I sin undersökning nämner Chang faktorer som resulterat i att barn inte ansetts vara trovärdiga, här spelar förhöret en kritisk roll i hur utfallet kan bli i en rättegång. Enligt Chang (2017:152) så innebär barns mentala utveckling och kognitiva förmågor, som inte ser likadan ut som vuxnas, en nackdel för barns vittnesmål. Barns minne är mer mottaglig för vuxnas påverkan. Det leder alltså till att barn kan blanda verklighet med fantasi och därmed kan barns vittnesmål inte vara trovärdiga.

Psykologen Cederborg (1999) som även arbetat mycket inom det kommunikationssociologiska området, undersökte i sin studie hur det svenska rättssystemet bedömer och tolkar barns trovärdighet. Hon undersökte hur bedömningen såg ut i cirka 33 rättsfall. Resultatet visade på att domstolen gjorde bedömningar utifrån hur barn valde att svara och bete sig i videointervjuer med polisen men även i de fall där barnet var tvungna att vittna i en rättegång (ibid:149). Cederborg menar på att det finns ett tydligt mönster där barnets narrativ om exempelvis sexuella övergrepp och hur rätten uppfattar barnets personlighet är en viktig del i hur domstolen fastställer en dom. Finns det vittnesmål och utlåtande från medicinsk undersökning kunde detta leda till att barnets trovärdighet skulle öka. Fanns det en avsaknad av detta så var det viktigt för barnet att ha en sammanhängande och detaljrik berättelse men även uppvisade känslor vid återberättande av det som barnet varit med om (ibid:154). Vid återberättande finns det olika

faktorer som enligt Cederborg (1999:157) kunde komma att påverka, vilket således kunde handla om ålder, motivation till att vara sanningsenlig och informationen som barnet kom ihåg, men även karaktärsdrag hos den som förhör barnet och situationen för förhöret.

Sociologen Ingrid Sahlin (2019) beskriver hur handläggare hos socialtjänsten använder sig av tre olika metoder för att beskriva trovärdigheten hos barn. Handläggarna börjar med en form av verifiering, där de undersöker hur informationen kan skilja sig åt vid ett vittnesmål med tidigare genomförda förhör. Därefter observerar handläggaren barnets röstläge, blick och kroppsspråk. Till sist genomförs en form av narrativ analys och värdering av det material man samlat in. Sammanställningen av dessa tre metoder kan ge en helhet för vad som krävs för att uppfylla trovärdighet. Sahlin (2019) sammanfattar i sin forskning intervjuer med handläggare och förklarar att en handläggare kan initialt bestämma sig för att tro på ett barn vilket i sin tur innebära att handläggaren kan ha överseende med att det som barnet berättar inte stämmer eller hänger ihop. Handläggaren lägger då istället en vikt vid emotionell och en professionell investering. Sahlin (2019) beskriver hur den initiala inställningen påverkar huruvida man känner misstro eller tilltro, där tidigare information om klienten, relationen till klienten och intrycken av klienten kan komma att påverka.

I analysen som Duncan gjort (2019:14) fann hon att barn stöter på ett flertal hinder på vägen till ett avslöjande om sin utsatthet. Där supporten från familjemedlemmar och vänner kan spela en stor roll. Många barn berättar inte om sin utsatthet för att de antingen inte känner sig förstådda, känner en skam eller rädsla av att berätta. Enligt Duncan (2019:16) så är det många barn som anser att de hade problem att inleda avslöjandet och hade önskat att någon skulle "märkt av" och frågat barnet om hur de mått. Dessa faktorer kan leda till att barn väljer att vänta med att berätta om deras utsatthet och ligger därför i riskzonen för att bli utsatt igen.

3. Betydelse av "trovärdighet"

Vad som är trovärdigt kan skilja sig beroende på vad det gäller och vem en frågar, och kan därför innebära att olika personer lägger olika fokus på vad utgör en trovärdig utsaga. Det finns omfattande forskning om brister och problem i de trovärdighetsbedömningar som görs inom rättsväsendet, bland annat på grund utav den subjektiva bedömningen. Högsta domstolen

rekommenderar svenska domstolar att använda sig av en utsageanalys för att bedöma styrkan av trovärdighet i en utsaga (SOU, 2017:7:209). Utsageanalysen består av en lista generella kriterier som är sanningsverifierande. Kriterierna berör till exempel utsagans detaljrikedom och logiska struktur, bland annat om utsagan är förankrad i tid och rum och om den innehåller överflödigt eller ovanlig information (ibid.). Trots att denna metod finns kan olika domares egna erfarenhetssatser påverkar deras värderingar över trovärdighetsbedömning.

Sociologen Ingrid Sahlin skriver i boken ‘‘Socialtjänstens trovärdighetsbedömningar’’ (2019) om hur Socialtjänsten genomför sina trovärdighetsbedömningar och resonerar över olika karaktäristiska hos klienter påverkar trovärdiga uppgifter. Sahlin menar på att en samstämmighet i klientens uppgift kan bidra till en ‘‘känsla av trovärdighet’’.

Den definition av begreppet trovärdighet som kommer att användas i uppsatsen kommer framförallt utgå från den empiri som hämtas från intervjuerna, där intervjupersonerna själva får möjlighet att beskriva vad de kännetecknar som trovärdigt. Sahlins (2019) begrepp och forskning kommer också att användas som en jämförelse till intervjupersonernas egna definitioner av trovärdighet. Vi kommer också att ta hänsyn till att den chefsrådskvinnan som intervjuats i uppsatsen kan antas utgå från ovan nämnda utsageanalys från Högsta domstolen i sina trovärdighetsbedömningar.

3.1 Faktorer som påverkar barns vittnesmål

Trovärdighet kan naturligtvis komma att påverkas på olika sätt. Sahlin nämner olika sociala karaktäristiska: familjebakgrund, sätt att föra sig, andra attribut (kläder etc.), tidigare journalanteckningar osv. för att bedöma trovärdighet. I arbetet med denna uppsats fann vi emellertid i huvudsak olika psykologiska studier. De redovisas nedan.

3.1.1 Expectancy Violation Theory

Grunden för teorin Expectancy Violation Theory är att förklara hur individer dömer andra utifrån hur den personen vi konverserar med hanterar ämnet. Bryter deras hantering av ämnet mot det som vi anser vara normativt kan vi döma denna negativt. Expectancy Violation Theory används i en specifik kontext: i hur jurymedlemmar och nämndemän utifrån deras förväntningar väljer att uppfatta tillförlitligheten hos de som blivit utsatta för brott (Bederian-Gardner & Goldfarb,

2014:829). Presentationen av Expectancy Violation Theory (EVT) innebär då hur människor väljer att döma andra baserat på hur motparten i interaktionen bryter mot de förväntningar vi redan har gällande vad som är normativt beteende. Bederian-Gardner & Goldfarb (2014:830) menar på att barn vid rättsliga intervjuer uppvisar en saklig och neutral effekt vid sitt beskrivande av övergreppen. Detta går emot det som är de vanligaste och mest återkommande förväntningar som vuxna har kring vilka känslor som barn som offer borde uppvisa. De känslor som vuxna förväntar att barn ska uppvisa är bland annat nedstämdhet eller rädsla som visar sig i exempelvis gråt. Expectancy Violations Theory presenterar alltså att förväntningar på beteende och uppvisandet av känslor i exempelvis utredningar kan öka risken för ett hastigt bedömnings sätt. Man bedömer barnet som icke-tillförlitligt, då förväntningarna inte överensstämmer med barnets naturliga beteende eller reaktioner (ibid, 2014:830).

Det sociologiska relevanta i denna teorin är att Expectancy Violations Theory är en teori om kommunikation som beskriver hur individer svarar på oförutsedda avvikelser mot rådande sociala normer och förväntningar. Anledningen till att författarna av denna uppsats valt att använda sig av Expectancy Violations Theory är för att kunna undersöka hur bland annat nämndemän och utredare kan uppfatta ett barn som går emot de förutfattade meningar som professionella kan ha om hur barn hanterar traumatiska situationer.

3.1.2 Falska minnen och suggestibilitet

Försök till att åtala i fall där barn är offer har skapat svårigheter gällande noggrannhet och reliabilitet i barns vittnesutsaga. En potentiell källa till felaktigheter i barns vittnesutsagor kan vara suggestibilitet av deras minne. Psykologerna Warren & Peterson (2014:686) talar om att olämpliga frågetekniker kan störa barnets förmåga att återberätta vad de har bevittnat och upplevt. Om vuxna skulle använda sig av suggestiv information till barnet så kan detta i rätten klassas som ledande eller missledande information, vilket i sin tur kan innebära att en domare anser att barnet inte är tillåtet att vittna. Warren & Peterson (2017:687) talar även om att det kan råda en *interviewer bias* vilket enligt Baugerud & Johnson (2017:126) är starkt relaterat till suggestibilitet och *expectancy effect*. Ett *interview bias* innebär att den person som håller i den

utredande intervjun har förutfattade meningar och efter försöker bekräfta bevis som är relaterade till olika förväntningar som finns (ibid.)

Att sättas i en situation där man skall vittna om en händelse kan underlätta för att återkalla minnen, men kan också vara problematiskt, särskilt för barn. Att vittna om en händelse kan även skapa så kallade falska minnen. Enligt juristen Moore (2016:127) är barn mottagliga för rykten, och barn kan berätta att de personligen observerat händelser som de inte har, på grund av rykten de hört. Detta är ett särskilt påtagligt fenomen för barn under fem års ålder, då en under denna ålder ännu inte fullt utvecklat förmågan att skilja på egna och andras upplevelser.

Utöver detta kan även själva vittnesförhöret och förhørsledaren påverka det barnet rapporterar. Frågor som ställs till barnet om en händelse som kanske inte har hänt, kan få barnet att utveckla detaljerade minnen av en personlig observation som inte har hänt.

För att beskriva att vid en felaktig utförd intervju så kan barnet minns fel eller påverkas negativt brukar begreppen suggestibilitet och falska minnen användas. Detta kan i sin tur därför leda till en felaktig dom men även påverka barnets tillförlitlighet. Därför kommer dessa begrepp användas i uppsatsen för att kunna besvara dess syfte. Det sociologiska relevanta i denna teorin är att kunna undersöka hur barn kan komma att påverkas av sociala interaktioner.

3.1.3 Barns uppvisande av emotioner

Enligt Stolzenberg *et.al* (2019:4) så visar barn väldigt lite emotioner när de vittnar om något de varit med om. Men när barn visar emotioner kan det bero på att de är stressade. När barn inte visar några känslor under deras avslöjande, så är de mindre troliga att ses som trovärdiga av den utredare som håller i förhöret, eller av domare, nämndemän och advokater. Barn tenderar att inte berätta omedelbart om sexuella övergrepp och dessa förseningar kan leda till att det minskar trovärdigheten hos ett barn vid avslöjandet. Barns förmåga att förklara anledningen till varför de väntat med att avslöja det som hänt, vilket kan bero på skamkänslor och rädsla, kommer troligtvis också att bidra till deras upplevda trovärdighet (ibid, 2019:5).

Stolzenberg *et.al* menar att det är viktigt att man ger barn möjligheten att visa emotionella reaktioner, men att det snarare handlar om hur exempelvis en utredare väljer att

fråga barnen vid en utredning. För att ge barn möjligheten att själva beskriva är öppna frågor det som rekommenderas (ibid.).

Att undersöka barns uppvisande av emotioner vid exempelvis förhör ger en inblick i hur olika instanser uppfattar olika typer av emotioner som i sin tur kan påverka barnets tillförlitlighet.

3.1.4 Språkutveckling, skam och skuld

Det finns olika sociala faktorer som kan påverka bedömningen av trovärdighet, familjebakgrund och hur du växt upp kan vara starkt påverkande. (Sahlin, 2019). Vissa barn kan till exempel ha en bristande förståelse till vilket fysiskt agerande som räknas som våld och därmed inte förstå att det de utsatts för inte är okej. Detta kan enligt Eriksson *et.al* (2019:15) bero på att barn inte har haft möjlighet att kommunicera med närstående om negativa händelser och därför inte kan förstå vad som är rätt och fel. Detta kan i sin tur leda till att ett barn lever med känsla av rädsla, skam, skuld och ansvar.

Eriksson *et.al* (2019:15) beskriver att barn kanske inte alltid förstår det våld som de blivit utsatta för vilket kan bidra till att de ofta lever i rädsla, skam, skuld och en känsla av ansvar. För att kunna kommunicera med närstående eller någon professionell måste barnen känna sig trygga. Om exempelvis en förälder inte pratar med sitt barn om negativa händelser kan detta leda till att de inte alltid kanske förstår vad som är rätt eller fel i det som barn kan bli utsatta för. Att ha en förståelse för vilka delar av kroppen som är intima, och vad övergrepp innebär kan därför vara väsentligt för ett barn att förstå för att kunna lämna en detaljerad och riktig återberättelse (Granhag & Christianson, 2016:301).

Enligt Baugerud & Johnson (2017:125) kan yngre barn ha svårt att uttrycka det som de varit med om på grund av en bristande förståelse men även för att de verbalt saknar en språkförmåga. Det är lättare för äldre barn då de har mer förståelse för det som de varit med om och för att språkförmågan är större. Här kan problemet däremot ligga i att barnet förstår samhällets värderingar och normer. Det är inte ovanligt att barn som varit utsatta för sexuella övergrepp känner sig ansvariga för övergreppen, detta kan variera från en känsla av att de inte sa nej tillräckligt mycket, eller att de faktiskt följt med gärningsperson eller inte gjort tillräckligt

mycket motstånd (Granhag & Christianson, 2016:301). Känslan av skam och av att ha haft ett ansvar är faktorer som kan vara starkt påverkande till barnets berättande.

3.1.5 Dissociation

Dissociation är en teori som beskriver agerande och mekanismer som människor tar till för att hantera en traumatisk händelse. Dessa mekanismer grundar sig framförallt i att undantrycka den traumatiska händelsen för att lindra smärtan och de känslor som den orsakar. För barn som varit utsatta för brott eller bevittnat brott kan detta innebära att de förtrycker sina känslor och upplevelser förknippade med brottet och maskerar dessa (DeGloma, 2003:4). Dissociation kan därför enkelt förklaras med att ett barn väljer att fly från den smärta eller rädsla som utsatthet kan ge genom att förtrycka minnet av olika händelser. Denna möjliga psykologiska respons är sociologisk relevant i det faktum att professionella numera till viss del utbildas för att utforska denna. Dissociation kommer därför att användas i uppsatsen för att undersöka hur barn kan hantera traumatiska händelser.

4. Metod

4.1 Metodval

Författarna har för denna uppsats valt att tillämpa en kvalitativ forskningsmetod vid insamlingen av empiriskt material för analys och tolkning. Kvalitativ metod grundar sig på att forskningsområdet bygger på komplexa orsakssamband som ska undersökas där forskare sedan ska undersöka hur de olika orsakerna och delarna hänger samman med varandra (Bryman, 2011:341). Som forskare är man därför intresserad av att beskriva, förklara och sedan tolka forskningsområdet i sin helhet (ibid, 2011:340).

Därför har författarna valt att genomföra intervjuer med individer som är väl förankrade i rättssystemet för att få deras bild av tillförlitligheten i barns utsagor. Anledningen till varför vi valde att intervjua individer som är förankrade i rättssystemet är för att kunna besvara frågeställning 3. Intervjuerna kommer därefter sättas i jämförelse med tidigare forskning samt utvalda teorier för att utforska hur barns utsagor skiljer sig, vilka faktorer som kan påverka

utsagorna och hur kunskapen ser ut inom det svenska rättssamhället. Den tidigare forskningen som använts kommer från studier som är relevanta till det valda ämnet. Därför använder författarna studier som en del av empirin.

Forskningsfrågan för arbetet är hur barns vittnesmål bedöms vara tillförlitliga och trovärdiga, och hur detta kan vara särskilt problematiskt vid barns utsagor på grund av olika faktorer. Barns utsagor och vittnesmål kan uppfattas sakna trovärdighet, till exempel på grund av förväntningar att barn ska visa särskilda emotioner, att de ska tala detaljrikt eller att de inte ska vilja prata om det de varit med om. Det finns alltså flera faktorer som kan komma att påverka barns kapacitet som vittne och deras förmåga att berätta något som de varit med om. Tidigare forskning påvisar att barns utsagor kan skilja sig markant från vuxnas, detta är något som kan medföra risken att domare och nämndemän bedömer barnets utsaga som icke trovärdig om de har uppfattningar som kan vara aktuella för vuxnas utsagor men inte barns.

Att chefsrådskvinnor och nämndemän som utgör rätten är medvetna om dessa skillnader är därför högst avgörande för ett rättssäkert system. På grund av detta har uppsatsen funnit ett intresse i att undersöka vilka faktorer som kan påverka barns utsagor i förhör, hur dessa faktorer påverkar utsagorna och hur kunskapen ser ut gällande barns vittnesmål i det svenska rättssamhället. Idag har vi något som kallas för Barnhuset på några orter i Sverige. Det är där som förhör hålls med barn som antingen blivit utsatta för ett brott eller har begått ett brott. Dessa Barnhus är till för att skapa en så trygg och säker miljö för barnet som möjligt (Socialstyrelsen, 2006:56). Sammantaget gör detta det möjligt att dyka djupare in i ämnet och se hur olika instanser arbetar tillsammans för att nå ett så bra utfall som möjligt för barn.

4.2 Metoddiskussion

Genom att granska olika studier som är relevanta till det valda ämnet så vill författarna av studien undersöka faktorer som kan påverka barns trovärdighet. Med hjälp av intervjuer med representanter från det svenska rättssamhället så vill vi undersöka hur olika representanter för olika instanser ser på barns trovärdighet i relation till de studier som finns kring ämnet. För att förstå oss på barns utsagor behöver vi även skapa en förståelse för olika typer av mönster som

kan förekomma hos barn i deras utsagor. Vi vill också relatera teori och studier samt våra intervjuer i relation till ett uppmärksammat rättsfall som skedde i Sverige 1998, vilket förklarades i bakgrundskapitlet. Anledningen till att författarna väljer att använda sig av detta rättsfall i uppsatsen är för att ge ett perspektiv på hur hanteringen av förhör och utredningar med barn har sett ut i det svenska rättssamhället.

4.3 Urval

Urvalet av intervjupersoner kan beskrivas som både målinriktat urval, bekvämlighetsurval och genom den så kallade snöbollseffekten. De intervjupersoner som intervjuats är en chefsrådskvinnor och tre nämndemän, samt en i personalen på ett Barnhus. Att använda sig av ett målinriktat urval innebär att intervjupersonerna har kontaktats specifikt till grund för forskningsmålet (Bryman 2011:392). I detta fall innebär det att hitta en person som arbetar eller arbetat som chefsrådsman, och som behandlat mål av den karaktär som uppsatsen ska behandla. Likaså eftersöktes även nämndemän till intervjupersoner som suttit med i samma typ av mål, det vill säga mål där barns utsaga/vittnesmål varit en del av materialet. Den första nämndeman som intervjuades användes genom ett bekvämlighetsurval som sedan hänvisade författarna till de tre andra nämndemännen. De tre sista nämndemännen intervjuades därför genom ett snöbollsurval. Det viktiga vid detta snöbollsurval var att resterande nämndemän också hade suttit med under rättegångar där barn hade varit involverade. Genom att utföra intervjuer med en individ som arbetat som chefsrådsman och med nämndemän så får vi tillgång till perspektiv och erfarenheter av att bedöma barns tillförlitlighet i ett rättsligt sammanhang. Personal på Barnhuset kontaktades genom ett så kallat målinriktat urval. Anledningen till varför Barnhuset är ett av målen för intervju är för att kunna möjliggöra en mer omfattande diskussion och för att kunna bidra med mer fakta kring det valda ämnet. På grund av den rådande situationen med Covid-19 så fanns där inte möjlighet att genomföra en intervju med någon av personalen på Barnhuset på plats. Därför skedde intervjun i form av en frågeguide där en ur personalen fick möjlighet att besvara dessa frågor via mejl. Genom att få svar på frågeguiden och via intervjuerna så möjliggör det att se hur representanterna för de olika institutioner ser på och arbetar för att nå så

hög trovärdighet som möjligt hos barn innan utfall i domstolen väl sker, men även för att få information kring hur de faktiska förhören går till med barn.

Författarna vill också veta hur väl de olika instanserna arbetar tillsammans för att dessa fall ska bli så rättssäkra som möjligt. Med hjälp av att intervjua olika aktörer så ville vi få en så bred helhetsbild som möjligt inom detta område. Urvalet har följaktligen även bestått av bekvämlighetsurval, det vill säga att intervjupersonerna har varit relativt lättillgängliga att nå (ibid, 2011:195), detta då två av intervjupersonerna kunde hänvisas till författarnas egna nätverk. Vidare kontaktades den tredje och fjärde intervjupersonen genom en snöbollseffekt, det vill säga att en av intervjupersonerna hänvisade oss vidare till en annan (ibid, 2011:196). Med hjälp av det målinriktade urvalet så fick vi även kontakt med en person i personalen på Barnhuset. Intervjupersonerna består av en kvinnlig chefsrådman i 45-årsåldern, en kvinnlig nämndeman i 50-årsåldern, en manlig nämndeman i 60-årsåldern, en manlig nämndeman i 40-årsåldern och en kvinnlig koordinator på barnhuset i 30-årsåldern. Uppsatsen har i sitt urval eftersökt variation i ålder och kön hos sin intervjupersoner för att undvika en homogen grupp. Majoriteten av intervjupersoner är i övre-medelåldern, eftertraktat hade dock varit en representation även av yngre nämndemän men dessa är tyvärr få inom nämndemännen. Fördelen med att intervjua personer i övre-medelåldern är att de förhoppningsvis har mer erfarenhet till skillnad från yngre som kanske precis är nyexaminerade eller liknande. Det hade varit en fördel att intervjua någon yngre person, då det är möjligt att dessa har utbildning som tar hänsyn till nyare forskning på vårt område. På grund av en kort tidsplan för detta arbete och framförallt på grund av Coronapandemin, har vi inte haft möjlighet att intervjua fler personer, vilket vi hade önskat.

4.4 Intervjustrategi och genomförande

Intervjupersonerna kontaktades via mail för att bestämma en fysisk träff till intervjuens genomförande. Då det valda ämnet för uppsatsen kan betraktas som känsligt, främst på grund av att det innehåller information om barn och barns vittnesmål valdes platserna för intervjuernas genomförande till dels på en persons kontor, dels i hemmet hos två. På grund av covid-19 fick en intervju hållas över telefon med anledning av att intervjupersonen befann sig i riskzonen.

Intervjun med personal från Barnhuset fick ske via mejl, detta på grund av semestertider men även på grund av covid-19. Nackdelen med att genomföra en intervju via mejlkorrespondens gör att det blir svårare att ställa följdfrågor till intervjupersonen. Men även att det kanske inte blir lika utvecklande svar som vi önskar. Fördelen med att genomföra en intervju på detta sätt är att intervjupersonen har tid på sig att besvara och tänka över sina svar innan intervjun avslutas. Personen i fråga känner möjligtvis att den kanske inte behöver göra oss till lags, det vill säga den så kallade intervjuareffekten blir mindre.

Att intervjuerna genomfördes på dessa olika platser och sätt motiveras av att intervjupersonerna skulle känna sig bekväma och trygga med att dela med sig av information utan risk för att andra ska höra. Att få svar på frågeguide är en av de större svagheter då svaren inte är lika detaljerade, nyansrika och exempelrika som vi kanske hade fått om vi hade genomfört den per telefon eller via videosamtal. Att endast ha kontakt via mejl eller telefon kan vara komplicerat för att det fanns en risk för att intervjuerna inte skulle komma att ge oss en djupgående förklaring till varför intervjupersonerna tycker som de gör. Vid en så kallad stolsintervju så finns det möjlighet att kunna få en interaktion, fritt samtal och kunna följa ett minspel, vilket författarna förlorar när intervjuer genomförts via mejl eller telefon. Detta kan därför leda till en begränsning, då personen ifråga möjligtvis har lättare för att kunna svara med enkla kommentarer som exempelvis “har ingen åsikt om detta”.

Inför samtliga intervjuer utarbetades grundliga intervjuguides av semistrukturerad karaktär som innehöll de centrala frågorna för uppsatsens intresse. Intervjuguiderna och frågeguiden anpassades beroende på vilken yrkesroll intervjupersonerna hade, men behöll samma tema för de viktigaste frågorna för fältet oavsett intervjuperson. Detta innebar att frågor om hur barn brukar agera och uttrycka sig, samt vad intervjupersonernas egna uppfattningar kring detta återkom till samtliga intervjupersoner. Det centrala för datainsamlingen var att varje intervjuperson skulle få berätta på eget bevåg, och samtliga intervjupersoner blev därför också tillfrågade om vad de tyckte om skillnaden mellan barns vittnesförhör och vuxnas. Intervjuguiden och frågeguiden var alltså anpassad till uppsatsens syfte och frågeställningar.

Intervjuguiderna och frågeguiden var konstruerade till att använda sig av den så kallade “områdesprincipen”, vilket innebär att de inledande frågorna som ställdes låg i periferin till det centrala området (Dalen, 2015:35). Motiveringen till att genomföra intervjuerna på detta sätt är för att göra intervjupersonerna bekväma innan dess att intervjun övergår till de mer känsliga och centrala frågorna. Uppsatsen använde sig utav semistrukturerade intervjuer då det centrala intresset för materialet låg i intervjupersonernas egna berättelser, åsikter och tankar om ämnet (Denscombe, 2016:232). Både intervjuguiden och frågeguiden utformades med öppna frågor där intervjupersonerna då har möjlighet att berätta fritt. Uppsatsen utgår från en analytisk metod på grund av sitt syfte att få en bredare förståelse för hur barns vittnesmål går till, vilka faktorer som spelar in i barns utsagor samt hur domare och nämndemän bedömer.

Inför intervjuerna övervägdes etiska aspekter för att säkerställa att uppsatsämnet förhåller sig till de forskningsetiska riktlinjer som är rådande, detta främst på grund av att ämnet berör barns utsagor. För att säkerställa detta introducerades varje intervju med att intervjupersonen fick information om syfte, hur materialet ska användas, frivillighet och samtliga personer fick frågan om det är okej att samtalet spelas in. För att säkra konfidentialitetskravet fick intervjupersonerna även information om att intervjun kommer anonymiseras och använda fiktiva namn för både intervjupersonerna samt möjlig information som skulle kunna uppkomma under intervjun. Samtliga intervjupersoner fick även erbjudande att granska transkriberingen i sin helhet efter intervjuns genomförande. Efter att intervjuerna transkriberats bearbetades materialet först var för sig, och den mest centrala informationen från varje intervju sammanfattades. Därefter kunde särskilt intressanta citat plockas ut och jämföras med de andra intervjuerna för att hitta både likheter och skillnader. Att genomföra intervjuer som empiriskt material medför risker för så kallad intervjuareffekt. Intervjuareffekten är den påverkan som den personen som intervjuar har på intervjupersonen och det som intervjupersonen säger (Denscombe 2016:270). Sådana faktorer som kan påverka är bland annat intervjuarens kön, ålder, etnicitet och utseende (ibid 2016:270). Faktorer som kläder, sätt och tonfall när frågor ställs är något som går att påverka men övriga faktorer kan vara svåra att undvika, därav får ett hänsynstagande göras till att materialet från intervjun kan vara påverkat av intervjuaren.

De delar av intervjuerna som valts ut i uppsatsen är valda för att på bästa sätt kunna besvara de frågeställningar som är upprättade men även för att kunna besvara uppsatsens syfte.

Frågorna som är ställda i intervjuguiden och frågeguiden är utformade för att kunna besvara frågeställning nummer tre, genom att ge den intervjuade chansen att berätta om dennes upplevelser och tankar. Vi ville undersöka hur representanter från rättssamhället ser på barns trovärdighet men även om de känner till hur förhör genomförs (se Appendix 8.1, 8.2 & 8.3). Vi ville också veta om dessa representanter fått utbildning kring barns vittnesmål, som kan inbegripa barns uppvisande av känslor och emotioner.

4.5 Validitet och reliabilitet

Reliabilitet syftar till att försäkra sig om att en studie är tillförlitlig, och framförallt att om en annan forskare väljer att följa samma forskningsprocess så ska samma resultat och slutsats nås (Bryman, 2011:160). Detta innebär då även att en studie inte anses vara tillförlitlig om en ny undersökning inte når samma resultat, vilket kan komma att bli fallet om till exempel slumpmässiga eller tillfälliga betingelser påverkar den ursprungliga undersökningens resultat. Frågan om reliabilitet är främst aktuell i kvantitativa undersökningar och mindre så i kvalitativa undersökningar (ibid, 2011:162). Uppsatsen kan därför inte säkerställa att den uppfyller reliabilitet i den bemärkelse som ovan beskrivet, då allt för många mänskliga faktorer spelar in. En replikation av uppsatsens material i form av intervjuer hade kunnat ställa samma frågor till samma intervjuperson och ändå fått något olika svar på grund utav bland annat intervjuareffekten.

Följaktligen bör säkerställas att studien är valid, det vill säga att den har mätt det och endast det som är målet att mäta/undersöka (ibid, 2011:50). I kvalitativa studier kan detta framförallt innebära att en försäkrar sig om validiteten i forskarrollen. I denna aspekt spelar reflexivitet en stor roll i uppsatsen, det vill säga hur forskarens förutfattade meningar, tidigare erfarenhet, hypoteser och känslor till ämnet i fråga kan påverka undersökningen (Johansson, 2005:29). Reflexivitet kan i stor utsträckning betraktas som oundviklig, men bör tas i beaktning

under arbetets gång. Ett exempel på detta är att kontinuerligt kontrollera egen subjektivitet för att försäkra sig om att inte egna uppfattningar och känslor kommer i vägen för exempelvis intervju.

5. Analys och resultat

I denna del av uppsatsen kommer tidigare presenterad forskning och teorier att analyseras tillsammans med det insamlade materialet från intervjuerna. Analysen delas upp i tre punkter för att besvara de frågeställningar som utformats för uppsatsens syfte.

5.1 Vilka faktorer påverkar barns utsagor i förhör då barnet misstänks ha varit utsatt för brott eller bevittnat brott?

Det finns som presenterat tidigare flera olika faktorer som kan komma att påverka barnets utsagor i förhör och då även den uppfattade trovärdigheten i deras utsagor.

Där föreligger konsensus bland flera av de forskare som har inriktat sig på barns tillförlitlighet, vilket också gör det tydligare för behovet av en kunskap i samtliga rättsliga institutioner.

Något som var återkommande i flera undersökningar var att barn i dessa förhållanden visar tendenser för att bli tystlåtna, avskräckta, motvilliga att prata, nekar eller drar tillbaka den information som de tidigare givit. De har svårt att uttrycka sig samt är sårbara för suggestion.

Enligt teorin för Expectancy Violations Theory så finns det en övergripande förväntan på hur ett barn ska reagera vid deras utsagor. Vilket är motsatsen till de vanliga känslorna som barn faktiskt uppvisar vid förhör och intervjuer. Under en av uppsatsens intervjuer med en nämndeman får nämndemannen frågan om han blir förvånad över att barnen inte visar mycket känslor i förhör, varpå han svarar:

Lars, nämndeman: "Lite gör det ändå det, för det känns spontant som att det borde vara väldigt jobbigt för just barn för dom är ju ändå mer utsatta, eller asså (..) jag menar dom är mer oskyldiga och harmlösa så det känns som att det borde ta ännu typ hårdare på dem än vuxna egentligen"

En annan nämndeman besvarar frågan på liknande sätt, men betonar att han anser att barnet trots det emotionella uppvisandet på ett eller annat sätt tagit emotionell skada av att vara utsatt:

Erik, nämndeman: "Ja ibland gör det de, för dom kan ju verkligen ha varit utsatta för så ohyggligt hemska saker som våldtäkter misshandel eller andra övergrepp där man nästan själv känner för att börja gråta när man hör förhöret spelas upp och då, då blir man ju lite tagen av att de själva inte ser så påverkade ut även om jag är helt övertygad om att dom på ett eller annat sätt har traumatiserats av händelsen"

Det nämndemannen Lars uttrycker visar en samstämmighet med teorin för Expectancy Violations Theory's argument om att förväntningarna på barnets känslomässiga beteende ofta skiljer sig markant med hur de faktiskt reagerar. Nämndemannen Erik visar också i sitt svar en förvåning över hur lite känslor barnen uttrycker i kontrast till grovheten av brottet, något som tyder på att det fanns förväntningar om vissa emotionella uttryck från barnen. Utöver denna förvåning uttrycker han däremot att han är övertygad om att de förväntade emotionerna förmodligen finns hos barnen men inte uttrycks på det sätt som väntas.

Vid en fråga om hur Lars och Erik anser att barn och vuxnas förhör skiljer sig åt svarar de båda på ett sätt som tyder på en medvetenhet om att skillnaderna mellan grupperna är markanta:

Lars, nämndeman: "I.../Dom kan ju inte prata på samma sätt som vuxna. Jag tycker att man märker rätt tydligt på alla mål jag varit med om att barnen inte gärna pratar jättemycket. De flesta är rätt tysta och säger inte så mycket men sen har jag också varit med om ett barn som verkligen pratade jättemycket och detaljrikt och som inte verkade tycka att det var jobbigt alls med att bli intervjuad av en främling liksom. Annars liksom brukar man kunna se att dom är rätt så typ tillbakadragna och tycker att det är lite jobbigt /.../'"

Erik, nämndeman: "I.../ja men det är självklart. Asså, eh ja barn har ju dels inte samma ordförråd och det märker man ju rätt tydligt när det kanske är ett barn

som varit utsatt för övergrepp eller så, dom (..) dom kan liksom inte på samma sätt beskriva vad som har hänt om det är sexuellt för de verkar inte ens förstå att, att det är fel det som dom varit med om om du förstår vad jag menar [kan du ge ett exempel?]... asså till exempel så hade jag ett mål där en man hade onanerat på sig själv då medans barnet skulle titta på och, eller ja det var det som han var misstänkt för att ha gjort då och barnet var inte särskilt gammalt, kanske sex eller sju så när barnet skulle beskriva vad mannen hade gjort på sig själv så var det ju svårt asså (...) sen märkte man ju att barnet tyckte det var lite jobbigt att prata om, men jag tror inte det var på grund av att hon förstod innebörden av det egentligen, utan kanske mer för att stämningen var så allvarlig”

Utifrån de båda nämndemännens svar på frågan finns det faktorer som är samstämmiga i deras svar, särskilt framträdande är barnens brist på förståelse för deras utsatthet och deras förmåga att kunna förmedla händelsen vidare. Att barnen inte förstår innebörden av brottet kan vara en stor bidragande faktor till att de senare inte heller uppvisar känslor när de beskriver händelsen. Detta är även något som koordinatören på barnhuset konstaterade:

Emma, koordinator: “/.../ barn och vuxna pratar på olika sätt oavsett situation, vuxna har en annan förståelse än vad barn har mm.”

Till frågan om chefsrådskvinnan ansåg att barn kunde skilja sig åt i hur de valde att berätta deras utsatthet svarade hon:

Lena, chefsrådskvinnna: “Mm (...) barn skiljer sig så väldigt mycket åt, så nån som är fem kanske gör det fantastiskt och e väldigt duktig på att berätta å nån som är tio kanske inte vill berätta någonting alls. Så det är lite svårt det där det kan vara väldigt olika ehm (.) tycker jag så dom där lilla kan faktiskt göra ett väldigt bra förhör fast dom är små.

/.../”

Att barn och vuxna hanterar deras utsatthet på olika sätt kan bland annat ha att göra med ålder, där alla barn inte har en lika stor förståelse för vad som är rätt och fel. Det emotionella beteendet som barn uppvisar vid avslöjandet eller vid deras utsaga kan därför komma att påverka barnets trovärdighet. Detta anser även författarna kunna knytas an till teorin för Expectancy Violations Theory. Där vuxna anser att det som barnet gör och säger kan gå emot de normer som vuxna har om barns utsatthet. Barn hanterar en situation på ett annorlunda sätt men det kan vara svårt att förstå för en vuxen då det anses vara en självklarhet för ett barn att förstå vad de blivit utsatta för.

Barns uppvisande av emotioner och hantering av förhör om deras utsatthet skiljer sig därför från de gängse förväntade. Den intervjuade chefsrådskvinnan tycks instämma i denna bild.

Lena, chefsråds Kvinna: "Ehm (...) aa många barn tycker det är jobbigt att va på förhör tror jag, eh dom vill gärna prata om andra saker och dom vill att det ska gå snabbt, å dom vill egentligen gå därifrån å- å hoppa å studsa å göra andra saker."

I intervju med chefsrådskvinnan belyser hon hur förhör kan vara väldigt påfrestande för ett barn och att det därför behöver hanteras på ett speciellt sätt. Självklart så beror det helt på vilken ålder barnet är i vid tillfället för förhöret, men på grund av olika faktorer så hanterar barn situationen annorlunda än vad vuxna gör.

Relationen mellan ett barns vittnesmål och barnets ålder kan betraktas som ett problematiskt område, där alla vittnesmål ser olika ut och varje fall bör därför hanteras på olika sätt. Detta går även att koppla till förståelsen för brottet eller för barnens utsatthet. Därför kan barn hantera denna typ av situation så som chefsrådskvinnan berättar om, då barnet kanske inte har en förståelse för det som den blivit utsatt för. Det kan även innebära att barnet kanske har en förståelse och vet om att det som barnet blivit utsatt för går emot normer som finns. Detta kan därför härleda till att barn känner skam och skuld och därför försöker hantera situationen på detta sätt. När ett barn känner skam, skuld och ansvar över den situation de befinner sig i kan barn försöka avleda ett förhör eller liknande med prat om andra saker.

5.2 Hur påverkar dessa faktorer tillförlitligheten i barnets utsaga?

Att det finns en stor andel faktorer som påverkar barns berättande kan betraktas som en självklarhet för många, men att belysa dessa har en stor betydelse för att förstå hur samhället och framförallt rättsväsendets personal förhåller sig till dem. Det är av sociologiskt intresse nödvändigt att förstå hur trovärdigheten i ett barns vittnesmål påverkas av detaljrika berättelser, förväntningar på emotioner och förtryck av känslor. Uppsatsen har tidigare belyst de riktlinjer som finns inom domstol om vad som utgör ett tillförlitligt vittnesmål, något som ingår i domstolen och dess personals utbildning. Men det får inte förglömmas att rätten även utgörs av nämndemän, som i sin roll inte ska vara sakkunniga om lagar och praxis men som ändå agerar som lekmannadomare i varje mål. I uppsatsens intervjuer med nämndemännen fick de svara på frågan om vad de tyckte karaktäriserade ett trovärdigt vittnesmål. Ur de båda intervjuerna fanns en samstämmighet om att detaljrikedom om händelsen var viktig för att berättelserna skulle uppfattas som tillförlitligt. Vid frågan om huruvida nämndemännen anser att det är viktigt vilka känslor som uttrycks vid förhör svarar den ena nämndemannen:

Lars, nämndeman: "Ja asså det kan det ju vara. Det känns ju rätt normalt att om man varit med om något jättehemskt så skrattar man ju inte direkt när man berättar om det liksom. Sen menar jag ju inte att man måste gråta för det, men, (..) det är egentligen svårt att säga såhär nu för att det är annorlunda när man faktiskt sitter i rättssalen då känns det inte som att man reflekterar så mycket över just vad det är som påverkar vad jag tycker utan det känns som att det kommer mer naturligt"

Vad som framgår ur citatet från nämndemannen är att det finns en förväntan om att barnets känslomässiga uttryck ska överensstämma med den händelsen barnet varit utsatt för. Som nämndemannen säger förväntas inte en person som varit utsatt för något hemskt skratta eller vara glad under tiden för vittnesförhöret. Detta citat ger stöd för både ovan nämnda uppvisande av känslor och Expectancy Violation Theory. Att barnet visar känslor vid förhöret kan alltså vara viktigt för att det barnet säger ska antas vara sant. Det räcker däremot inte bara med att barnet

ska uttrycka känslor, utan uppvisandet bör sedan överensstämma med rådande sociala normer. Detta kan vara problematiskt då det är exempelvis en förhørsledare som bestämmer om de känslor som barnet uppvisar vid ett förhör överensstämmer med de rådande normerna som finns och även förväntningar.

Dessa förväntningar på känslomässiga beteenden riskerar att få avgörande betydelse för att bland annat döma skyldiga gärningspersoner. Den andra nämndemannen beskriver i intervjun ett brottsmål där ett barn misstänks ha varit utsatt för ett sexuellt övergrepp, där det tydligt framgår att barnets trovärdighet påverkas av hennes förmåga att uttrycka sig. Nämndemannen beskriver hur den misstänkte gärningspersonen ska ha tittat på pornografi samtidigt som den nioåriga flickan låg bredvid honom i sängen och sov, och ska därefter ha förgripit sig på flickan. Den misstänkte gärningspersonen ska då ha förklarat att flickan blandat ihop det hon sett på pornografien med verkligheten, och att det hon beskrivit inte har hänt. Nämndemannen beskriver vidare hur förhöret med flickan utmärkte sig av en otydlighet och osammanhängande historia:

Anna, nämndeman: “/.../ Hon var som Pippi Långstrump hon satt upp och ner i fåtöljen och hoppade och studsade ovanligt mycket vilket gjorde att det var svårt att få en berättelse ur henne och när du generellt säger man att ett barn som vittnar (..) om den har upplevt en sak i verkligheten har barnet ofta en ganska sammanhängande och tydlig berättelse ändå, steg för steg vad som har hänt och hur det var och så brukar det vara men hennes diagnos gjorde att ... det inte blev en sammanhängande historia men ändå hade man på (...) eh hade man en magkänsla av att hon verkligen hade upplevt det (...) om flickan inte hade haft en diagnos tror jag att mannen hade blivit dömd.”

“/.../ Hon kunde uttrycka sig men inte sammanhängande och med ett väldigt kort tålamod så mitt i berättelsen kunde hon göra en kullerbytta i fåtöljen och säga titta på mig eller stå på huvudet på golvet.”

Utöver att barnets vittnesmål påverkades av en underliggande diagnos ges en tydlig uppfattning av att barnets bristande detaljrikedom och hennes sätt att bete sig bidrog till att barnets vittnesutsaga inte kunde betraktas som trovärdig. Utifrån Sahlins (2019) forskning om trovärdighetsbedömningar kan vi ur citatet även urskilja hur nämndemannen belyste att hon hade en "magkänsla" som sa att barnet talade sanning. Att få en magkänsla eller att ana att en klient eller vid detta fall ett vittne talar sanning trots vissa motsägelser kan därför vara starkt påverkande för nämndemannens bedömning. Om nämndemannen från dess att hon fick handlingarna till målet känt en tilltro till barnet kan hon därav ha överseende till barnets osammanhängande berättelser då hon på grund utav emotionell investering skapat sig en "känsla" för att barnet talar sanning.

De tre metoder som Sahlin beskriver i sin forskning, observering och narrativ analys kan alla utifrån ovanstående citat peka på att det barnet sade inte var trovärdigt. Men trots barnets osammanhängande berättande och livfulla kroppsspråk fick nämndemannen en känsla av att det flickan sa var sant. Barnets förhör som nämndemannen beskriver uppfyller inte den helheten som ovan nämnda metoder belyser, trots det känner nämndemannen en trovärdighet.

Att barnet "hoppade och studsade" var lätt distraherad och pratade väldigt osammanhängande kan ge sken av en form av Dissociation. Där barnet inte vill berätta om de traumatiserade händelserna och behöva uppleva den smärta som ofta medföljer maskerade barnet detta genom ett beteende som tydde på oro eller glädje, till exempel genom att vara "hoppig och studsig". Detta kan handla om att barnet vill skydda sig själv och inte behöva bli överväldigad av de känslor som kan komma efter att ha upplevt ett trauma. Dissociation kan alltså vara en faktor som kan påverka ett barns berättande, då det försvårar processen av ett förhör där barnet inte vill kännas vid vad de varit med om. Gemensamt med Dissociationen kan Expectancy Violation Theory här appliceras för att förklara hur barnets oväntade agerande och brytande av normer bidrog till att hennes vittnesutsaga inte kunde antas vara trovärdig. Då flickan i detta fall har varit utsatt för något hemskt men valde att dissociera de minnena genom att "hoppa och studsa" ledde möjligtvis detta i sin tur till att förväntningar kring det förväntade beteendet hos barnet bryts, vilket innebär att flickans berättelse och förhör uppfattades som mindre trovärdigt.

När det kommer till hur sammanhängande barns berättande kan påverka tillförlitligheten berättar nämndemannen Anna följande:

“/.../ historien måste hänga ihopa även om det är barn och vara ganska tydlig för vi måste ju ändå förstå att det även kan finnas barn som fantiserar. Om barnet väl berättar, om du får den till det och den har upplevt det så kommer ofta en ganska logisk och tydlig berättelse fram. /.../ någonstans hade man ändå en stark känsla av att mannen var skyldig.”

5.3 Hur ser representanter från det svenska rättssamhället på barns utsagor?

Barnkonventionen fastslår att barn ska få uttrycka sin mening och därmed bli lyssnad på (Regeringen, 2020). Att barnet får lov att uttrycka sin mening och blir lyssnad på är det som Chang (2017:156) menar ligger i det bästa intresset för barnet och ska vara en av grundprinciperna i de brott som involverar barn. Konventionen kan därför sägas inbegripa de anpassningar som görs för att barn ska ta minimal skada av rättsliga undersökningar, något som görs genom att barn bland annat inte befinner sig i rättsalen utan spelas in med video på annan plats. Detta är något som koordinatören från Barnhuset förklarar;

“Alla barnförhör där barnet är under 15 år genomförs av en barnförhørsledare. Helst i Barnhusets lokaler. Om det inte är möjligt hålls förhör på polishuset. Förhören spelas in med ljud och bild ... barnförhören visas i rätten om inte barnet är gammalt nog att själv närvara, eller om det finns andra omständigheter som gör att det inte är lämpligt att barnet är med i rätten.”

Att ta del av barns vittnesmål genom videoförhör kan medföra både för- och nackdelar. Castel (1992) talar om de fördelar som finns med att använda sig av videoförhör när en behandlar brott som involverar barn. Det här är även något som den intervjuade chefsrådskvinnan har en positiv syn på;

Lena, chefsrådskvinnna: "Jag tror det e det enda sättet att (.) få fram barnens uppgifter å vad som e bra att ha på video e ju att man ser hur dom agerar, å hur- vad dom säger å (.) å hur dom mår kanske man kan se lite grann, och följa eh (.) deras tankar kanske ehm (...) vilket också se hur- hur frågorna ställs till dom å att det inte är ledande frågor, utan dom får prata fritt (...) eh att man på nåt sätt puttar dom i den vi pratar om i den här situationen om berättar å det e ju svår konst såklart (...)."

Ett videoförhör handlar därför om att göra vittnesmålet så effektivt som möjligt och för att samtidigt inte göra någon större skada på vittnet, alltså att inte utsätta barnet för en traumatisk effekt. Ett barn kan om hen skulle möta gärningspersonen i en rättegång utsättas för trauma, vilket kan leda till att barn utsätts för både stress och ångest (Castel, 1992:285). Ytterligare kan den skam och skuld barn kan känna över att ha varit utsatta för brott tas i beaktning. Barn i skolåldern som varit utsatta för exempelvis sexuella övergrepp kan som tidigare konstaterat känna en stor del skam över vad de varit utsatta för, något som försvårar deras process att tala om händelsen. Att barnet får lämna sin berättelse under ett videoförhör kan därför minska den press som kan skapas av att flera personer tittar och lyssnar i en rättssal, och ökar chansen för att en så detaljerad och utförlig berättelse kan ges. Detta var något som chefsrådskvinnan ansåg var viktigt:

Lena, chefsrådskvinnna: "/.../ så att jag tror man få ha respekt för att barn är barn, å att det blir en väldigt ännu värre situation för dom om dom ska sitta i rättssal å alla tittar på dom jag tror att det är väl avvägt /.../"

Videoförhör av barn kan däremot medföra vissa nackdelar. Videoförhör kan ses som mindre trovärdiga, ärliga eller exakta än om barn vittnar i rätten. Det är alltså mer vanligt att de som observerar ett barn i rätten visar mer sympati för dessa barn (Lee *et.al*, 2018:4). Anledningarna till varför barn upplevs som mindre trovärdiga kan vara flera och ha individuella förklaringar. En förklaring kan bland annat vara att det videoförhör som genomförs i en miljö där

barnet känner sig bekvämt och naturligt minskar den påfrestning av att bli förhörd så pass mycket att den också minskar chansen för att barnet ska uppvisa känslor.

Frågan kring barns uppvisande av emotioner kan förklara att ett vittne som visar ett emotionellt beteende kan upplevas som mer trovärdigt, något som de intervjuade nämndemännen till viss utsträckning båda håller med om. Just barns uppvisande av emotioner och känslor kan under videoförhör ses som särskild problematisk då det kan tänkas vara lätt att känna en viss distansering till barnet i förhöret när denna ges under video och inte i rättssalen. Sammansatt kan det faktum att barnet kanske inte uppvisar lika mycket känslor när miljön kring barnet anpassas och den distansering som kan upplevas när den mänskliga kontakten och närheten minimeras vara problematisk för att barnets vittnesmål ska uppfattas som trovärdigt.

Externa faktorer som kan komma att påverka ett barns trovärdighet kan vara en lång vänteperiod innan första förhöret hålls. Detta kan leda till en försämrad kvalitet på utredningen. Detta innebär att när ett barn får vänta en längre period innan intervjun sker, så kan historien ha ändrats på grund av olika faktorer, det kan också leda till att barnet har svårare att återberätta då det har gått för lång tid (Socialstyrelsen, 2006:57). Att historien ändras kan handla om en form av suggestion eller falska minnen på grund av att barnet har hunnit att bli ifrågasatt av närstående. Där även gärningspersonen kan ha kommit i kontakt med barnet och på det sätt även påverkat barnet till att ljuga eller att berätta något som inte har hänt (Warren & Peterson, 2014:686).

Suggestion går att koppla till ett väldigt uppmärksammat fall i Sverige, som skedde år 1998. Där förhören med de två pojkarna på fem respektive sju år hölls uppemot två timmar och har blivit uppmärksammade på grund av ett flertal felaktigheter från förhørsledaren som då visade en brist på förståelse och hänsynstagande till ovan nämnda faktorer som kan komma att påverka barns förhör. Den bristande förståelsen ledde alltså till en förödande konsekvens och även slutligen en fällande dom. Pojkarna blev förhörda ungefär 30 gånger under en period på två månader, med förhör som var uppemot två timmar långa och efter att ha blivit pressade under den här långa perioden väljer pojkarna att berätta något endast för att slippa vara med under fler intervjuer (Fallet Kevin, dokumentärserie, 2017). Förhørsledaren har alltså använt sig av metod där hen valde att ställa många repetitiva frågor, vilket är en form av suggestion. Den yngre

pojken väljer som ett resultat av detta att berätta något som inte alls stämmer överens med polisens egna utredning. Resultatet av att ställa flertalet suggestiva och även ledande frågor till de båda bröderna blev en felaktig rapport. En felaktig rapport är enligt Baugerud, Johanson & Moore (2017, 2016) ett vanligt resultat av dessa typer av frågor. Den felaktiga rapporten kan handla om att pojkarna blev missledda genom den felinformation och från de ledande frågorna vilket förvränger deras förmåga att minnas den verkliga händelsen (Warren & Peterson, 2014:687).

Detta var något som nämndemannen Lars påpekade:

“ja men dem här stackarna barnen fick ju sitta i förhör i flera timmar, om jag kommer ihåg rätt, och man ser ju hur poliserna lockar fram det barnen säger och nästan typ tvingar fram dem att säga att dem har gjort det. (..) Hur man kan göra så mot så små barn förstår jag inte, det känns som att barnen bara säger det som polisen vill att dom ska säga för att det är väl klart man gör så när man är i den åldern och där är polis. Det kommer man ju ihåg när man var liten att man var så imponerad av polisen och man var liksom nästan lite rädd för polisen för att man tyckte ju att dem var en så stor och seriös auktoritet, kommer inte ihåg hur länge dem satt i förhör men det var väl flera timmar och så får man ju bara inte göra mot barn”

Förhørsledaren väljer även att förbise när den äldre brodern blir ledsen och när han yttrar sig om att han inte vill mer och frågar efter sin mamma. Även detta kan vara en anledning till varför bröderna inte får känslan av att deras svar duger för förhørsledaren och därför ger de svaren som de tror att hen vill höra, det blev alltså en form av erkännande som senare lades som grund för den fällande domen (Fallet Kevin, dokumentärserie, 2017).

En fråga som ställdes till chefsrådskvinnan var om hon ansåg att det fanns några utvecklingsområden inom rättssamhället varpå hon svarade:

Lena, chefsrådskvinnas: “/.../ det har ju hänt att poliser och det har blivit bättre de sista åren, men det har ju hänt att polisen sagt ledande frågor som har liksom lett in barnen för att svara på vissa saker som man tänker att då kan jag inte, eller tappar någon fråga. Det kanske

också inte är så lätt för dom har ett förhör på trettio minuter och dom inte har något papper framför sig, så det är ju svårt kanske (.) Men lite kanske att börja redan där /.../”

Fallet Kevin visar vikten av att rättsväsendet tar hänsyn till de faktorer som kan komma att påverka barns utsagor, och exemplifierar hur förödande ett utfall kan bli om så ej är fallet. De två nämndemännen för intervjun fick båda frågor om de kände till fallet om Kevin, och om de ansåg att sättet man förhörde barn på idag skiljer sig från de förhörstekniker som användes då, varpå de svarade:

Lars, nämndeman: ‘ja men absolut, tur är det. Man skulle aldrig få lov att göra så idag’

Anna, nämndeman: ‘Ja mycket. Så som dom pressade fram uttalanden från dom barnen gör man inte ens med vuxna idag ‘

Trots att dessa uttalanden tyder på att de tror att det skett en förändring och framförallt en medvetenhet om hur förhör med barn bör gå till, tyder mycket på att det finns en avsaknad av utbildning för just barns vittnesmål. Att barn och vuxnas vittnesmål skiljer sig åt har både den intervjuade chefsrådmannen och nämndemännen uttryckt, men en mer djupgående information om detta verkar saknas. Chefsrådskvinnan uttryckte under intervjun att hennes juristutbildning inte innefattade någon särskild lära om barns vittnesmål, och menade på att mycket kunskap kommer genom ‘learning by doing’. Detta är även något som koordinatör Emma, på Barnhuset nämnde, att ‘jag lär mig något nytt varje dag’. Gällande nämndemännens kunskaper inom området fick de frågan om de genomgått någon utbildning för att lära sig särskilt om barns vittnesmål, varpå de svarade nej. Den ena nämndemannen uttryckte att det hade varit bra om de hade fått denna typ av kunskap, och menade att:

Lars, nämndeman: ‘det hade ju nog varit bra, ja har inte suttit och spekulerat över det men all kunskap är ju ändå bra kunskap så, så (...) men vi fick inte särskilt mycket utbildning överhuvudtaget så jag vet inte om de kanske, typ (...) nä men att det är tanken att vi inte ska va så sakkunniga inom de’

Huruvida den utbildning de fått för att bli nämndemän var tillräcklig för att kunna göra en korrekt bedömning svarade två nämndemän på liknande sätt:

Anna, nämndeman: 'Jag fick ju ingen för barn. Så nej, det var den inte'

Erik, nämndeman: 'Nej. Man har fått lära sig själv känns det som'

6. Avslutande diskussion

Barns vittnesmål är ett relativt utforskat område, där samtliga är överens om att det finns flera olika inre och yttre faktorer som påverkar ett barns berättande. Dessa varierar från barn till barn men alla faktorer har visat en stark påverkan för att deras berättelser och utsagor ska beaktas som trovärdiga eller inte. Falska minnen och suggestibilitet är till exempel två stora faktorer där barnet i ung ålder har en förmåga att vara mer mottaglig mot det som vuxna tycker och tänker. Det kan leda till att barnet i fråga kan förvränga sina egna minnen till att tro på något som egentligen inte/har hänt (Baugerud & Johanson 2017:126). Nämndemannen Anna berättade bland annat i sin intervju om en flicka som varit utsatt för sexuella övergrepp, där den misstänkte gärningspersonen förklarade att flickan måste ha förvrängt fantasi och verklighet. Ett argument som om det hade framförts på fel sätt kunnat övertyga flickan själv, vilket är en av de största riskerna med suggestibilitet.

Känslouttryck och emotionell dissociation är som framfört ytterligare fenomen som går att identifiera i barns utsagor, och som i sin tur har en avgörande betydelse för om rättsväsendet ska tro på att det barnen berättar är sant. Utifrån utdrag ur intervjuerna med nämndemännen kan vi se vilken personlig betydelse känslouttryck har för att tillförlitlighet, vilket bekräftar att rätt information om vilka förväntningar en faktiskt kan ha på barns uppvisande emotioner måste implementeras i rättssystemet.

Yngre barn är inte bara mer mottagliga för suggestion och vuxnas påverkan, men det är även av vikt att ta i beaktande att de kan ha en bristande förståelse för vad de har blivit utsatta

för. Eriksson *et.al* (2015:75,229) menar att för att ett barn ska ha möjlighet att kunna uttrycka sig om de negativa händelser som de varit med om så krävs det att barnet har en fungerande kommunikation med en vuxen (närstående/professionell). Även här finner vi en problematik i rättsväsendets medvetenhet, där de intervjuade nämndemännen beskriver vikten av att det måste vara en detaljerad och sammanhängande berättelse även om den kommer från ett barn.

Avslutningsvis kan sägas att trots att barns utsagor och vittnesmål är ett välutforskat område, så är barn som blivit utsatta eller bevittnat ett brott ett väldigt komplext område. För att fastställa att Sveriges rättssystem uppfyller rättssäkerheten så behövs det att alla instanser får någon form av utbildning som visar på denna komplexitet. Vilket även krävs för att rätt dom ska avkunnas. Riskerna av att en bristande förståelse ska ligga till grund för att en felaktig dom avkunnas är för stora för att ämnet inte kan anses vara befogat för vidare forskning. Av särskilt stor betydelse tror vi är att vidare studier görs inom de myndighetsutövande institutionerna för att konstatera huruvida den utbildning de får inom ämnet är tillräcklig eller inte. Ett barns berättande ska inte misstas vara av samma karaktär som en vuxens.

7. Referenser

- Baugerud, G. & Johnson, M. (2017) The NICHD protocol: guide to follow recommended investigative interview practices at the Barnahus? *Collaborating Against Child Abuse*.
- Bederian-Gardner D., Goldfarb D. (2014) Expectations of Emotions During Testimony: the Role of Communicator and Perceiver Characteristics. *Behavioural Sciences & Law*. 32(6): 829-845.
- Brottsförebyggande Rådet (2011) Den polisanmälda barnmisshandeln. Utvecklingen fram till 2009. Rapport 2011:16.
- Bryman A. (2011) Samhällsvetenskapliga Metoder. Malmö: Liber.
- Castel J. (1992) The Use of Screens and Closed-Circuit Television in the Prosecution of Child Sexual Abuse Cases: Necessary Protection For Children or a Violation of the Rights of the Accused? *Canadian Journal of Family Law*, 10(2): 283-302.
- Cederborg A.C (1999). The Construction of Children's Credibility in Judgements of Child Sexual Abuse. *Acta Sociologica*, 42(2): 147-158.
- Chang W.H (2017). How to ensure children's credibility of testimony in sexual abuse cases. *Journal of Forensic Science and Medicine*. 3(3): 152-160.

- Dalen M. (2015) *Intervju som Metod*. Upplaga 2. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- DeGloma T. (2003) *The Framing of Child Sexual Abuse: Memory, Dissociation, and Recollection within the Family*. Department of Sociology Rutgers University.
- Denscombe M. (2016) *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Upplaga 3. Lund: Studentlitteratur AB.
- Duncan M. (2019) *Participation in Child Protection. Theorizing Children's Perspectives*. Palgrave Macmillan.
- Eriksson, M., Källström Cater, Å. & Näsman, E. (red) (2015) *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. 2:a uppl. Malmö: Författarna & Gleerups Utbildning AB.
- Fallet Kevin* (2017) [Dokumentärserie]. Dokumentär Inifrån. Sveriges Television, 7 nov 2017.
- Granhag, P.A., & Christianson, S.Å. (2008) *Handbok i rättspsykologi*. Upplaga 1. Malmö: Författarna och Liber AB
- Johansson, A. (2005) *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Lee E., Goodman-Delahunty J., Fraser M., Powell M. & Westera N. (2018) *Special Measures in Child Sexual Abuse Trials: Criminal Justice Practitioners' Experiences and Views*. *Queensland University of Technology Law Review*. Vol. 18 Issue, 2: 1-27.
- Moore, A.D (2016) *New Criminal Law Review: An international and interdisciplinary Journal* (s. 125-139) University of California Press
- Regeringskansliet (2020) *Idag blir barnkonventionen svensk lag*. (Pressmeddelande från Regeringen, 2020) Hämtad från (2020-05-12):
<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/01/idag-blir-barnkonventionen-svensk-lag/>

Sahlin, I. (2019) Socialtjänstens trovärdighetsbedömningar, tilltro och misstro vid handläggning av ekonomiskt bistånd. Malmö: Publit

SFS 2018:1197 Lag om Förenta nationernas konvention om barns rättigheter.

Arbetsmarknadsdepartementet MRB.

Socialstyrelsen (2006) Barnahus: försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn. Västerås: Edira Västra Aros AB.

Stolzenberg, S., Williams, S., McWilliams, K., Liang, C. & Lyon, T. (2019) The utility of direct questions in eliciting subjective content from children disclosing sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*.

Svenska Åklagarmyndigheten (2019) Brotts mot Barn - Åklagarens Barnhandbok.
Göteborg: Utvecklingscentrum.

Svenska Åklagarmyndigheten (2016) Kvalitet i Barnförhör. Kartläggning av tillgången på barnförhørsledare och organisationen kring barnförhör samt granskning av barnförhör i överprövningsärenden. Tilsynsrapport 16:2. Göteborg: Utvecklingscentrum.

Warren, K. & Peterson, C. (2014) Exploring Parent-Child Discussions of Crime and their Influence on Children's Memory. *Behavioural Science and the Law*. Vol. 32: 686-701

8. Appendix

8.1 Intervjuguide för chefsrådskvinnan

Tack för att du tagit dig tid till att träffa oss idag och genomföra den här intervjun. Vi går sista terminen på Kriminologiprogrammet och påbörjar nu vår C-uppsats som denna intervjun är tänkt vara en del av. Syftet med intervjun är att du ska få berätta lite om ditt yrke som chefsrådskvinna och domare, och om dina erfarenheter och åsikter. Vi vill särskilt fokusera på barns del i rätts sammanhanget, hur det fungerar med förhör med mera. Vi hoppas att det är okej för dig att vi spelar in intervjun, som vi kommer att anonymisera vid transkribering så inga uppgifter kan relateras till dig. Du får gärna ta del av transkriberingen om du så önskar.

- Berätta lite om dig själv och ditt arbete!
- Hur ser uppbyggnaden av rätten ut (dvs personerna som utgör rätten)?
- Hur många mål har du på en månad?
- Vilken är det mest förekommande målet du sitter i?
- Anser du att någon typ av mål är svårare att bedöma i än andra? Isåfall vilket och varför?
- Har du suttit som domare i mål där barns vittnesmål/förhör varit en del av målet?
- Hur genomförs vittnesmålen med barnen?
- Tycker du att det skiljer sig mellan hur barn och vuxna agerar och uttrycker sig i förhör? På vilket sätt?
- På vilket sätt redogörs barnets vittnesmål inför rätten? (Genom ex video eller transkribering, om video: får även nämndemännen ta del av denna?)

- Vad tycker du om tillvägagångssättet att använda videoförhör med barn? Anser du att det är bättre än redogörelse genom transkribering?
- Upp till vilken ålder tycker du att videoförhör är att föredra framför transkribering?
- Vilken/vilka utbildningar har du genomfört för att verka som domare?
- Ingick det i din utbildning(ar) att lära sig särskilt om barns vittnesmål?
- Ingick det då även om hur barn uttrycker sig både verbalt, kroppsligt och emotionellt?
- Anser du att den utbildning som du fått är tillräcklig när det handlar om specifikt barns vittnesmål och agerande?
- Om så: förbättringar eller utvecklingsområden som du ser?
- Har du egna barn? Tror du att det påverkar din upptagning av barns förhör?

8.2 Intervjuguide för nämndemän

Tack för att du tagit dig tid till att träffa oss idag och genomföra den här intervjun. Vi går sista terminen på Kriminologiprogrammet och påbörjar nu vår C-uppsats som denna intervjun är tänkt vara en del av. Syftet med intervjun är att du ska få berätta lite om ditt yrke som nämndeman, och om dina erfarenheter och åsikter. Vi vill särskilt fokusera på barns del i rätts sammanhanget, hur det fungerar med förhör med mera. Vi hoppas att det är okej för dig att vi spelar in intervjun, som vi kommer att anonymisera vid transkribering så inga uppgifter kan relateras till dig. Du får gärna ta del av transkriberingen om du så önskar.

- Berätta lite om dig själv och ditt arbete!
- Hur ser uppbyggnaden av rätten ut (dvs personerna som utgör rätten)?
- Hur många mål har du på en månad?
- Vilken är det mest förekommande målet du sitter i?
- Anser du att någon typ av mål är svårare att bedöma i än andra? Isåfall vilket och varför?
- Har du suttit som nämndeman i mål där barns vittnesmål/förhör varit en del av målet?
- Hur genomförs vittnesmålen med barnen?
- Tycker du att det skiljer sig mellan hur barn och vuxna agerar och uttrycker sig i förhör? På vilket sätt?

- På vilket sätt redogörs barnets vittnesmål inför rätten? (Genom ex video eller transkribering, om video: får även nämndemännen ta del av denna?)
- Vad tycker du om tillvägagångssättet att använda videoförhör med barn? Anser du att det är bättre än redogörelse genom transkribering?
- Upp till vilken ålder tycker du att videoförhör är att föredra framför transkribering?
- Vilken/vilka utbildningar har du genomfört för att verka som nämndeman?
- Ingick det i din utbildning(ar) att lära sig särskilt om barns vittnesmål?
- Ingick det då även om hur barn uttrycker sig både verbalt, kroppsligt och emotionellt?
- Anser du att den utbildning som du fått är tillräcklig när det handlar om specifikt barns vittnesmål och agerande?
- Om så: förbättringar eller utvecklingsområden som du ser?
- Har du egna barn? Tror du att det påverkar din upptagning av barns förhör?

8.3 Frågeguide

- Berätta lite om dig själv och ditt arbete!
- Hur många barn tar ni hand om på en månad ungefär?
- Vilken är det mest förekommande situationen som gör att barn kommer till Barnhuset?
- Hur genomförs vittnesmålen med barnen?
- Tycker du att det skiljer sig mellan hur barn och vuxna agerar och uttrycker sig i förhör? På vilket sätt?
- På vilket sätt redogörs barnets vittnesmål inför rätten? (Genom ex video eller transkribering, om video: får alla instanser ta del av denna?)
- Vad tycker du om tillvägagångssättet att använda videoförhör med barn? Anser du att det är bättre än redogörelse genom transkribering?
- Upp till vilken ålder tycker du att videoförhör är att föredra framför transkribering?
- Vilken/vilka utbildningar har du genomfört för att verka som koordinator på Barnhuset?
- Ingick det i din utbildning(ar) att lära sig särskilt om barns vittnesmål/uttryck/emotioner?
- Ingick det då även om hur barn uttrycker sig både verbalt, kroppsligt och emotionellt?

- Anser du att den utbildning som du fått är tillräcklig när det handlar om specifikt barns vittnesmål och agerande?
- Om så: förbättringar eller utvecklingsområden som du ser?
- Har du egna barn? Tror du att det påverkar din upptagning av barns förhör?
- Har du hört talas om Kevin Fallet? Och vad är dina åsikter om detta i så fall?